

Prijevod Mačekijeve knjige o istarskim govorima

(Mieczysław Małeki, *Slavenski govori u Istri*, prev. Barbara Kryžan-Stanojević, Hrvatsko filološko društvo, Rijeka 2002, 131 str. Izvornik: *Przeгляд słowiańskich gwar Istri*, PAN, Kraków 1930)

Istarski poluotok karakterizira izuzetna dijalektna raznolikost. K. Fr. Czoernig, autor djela *Ethnographie der oesterreichischen Monarchie* (Wien 1857), Istru smatra dijalektološki najraznolikijom pokrajinom cijeloga bivšeg habsburškog imperija. Istarskih su se govora u svojim radovima dotakli Nemanić, Rešetar, Strohal, Zgrablić, Belić i dr., otkrivši samo djelić dijalektnih tajni toga hrvatskog kraja.

Potaknut dotadašnjim spoznajama, koje su, da bi se istarski govori prikazali u punini svoje izdiferenciranosti, zahtijevale nova istraživanja – Mieczysław Małeki dolazi u Istru, upoznaje se s mnoštvom skrivenih problema i zagonetki što ih u sebi skrivaju njezini govori.

Svoj boravak u Istri 1928. i 1929. godine u pet navrata (128 dana) Małeki drži prekratkim da bi se usudio detaljno predstaviti i iscrpno opisati slavenske govore poluotoka. Zadatak mu je bio, kako sam kaže, proširiti okvire skupine čakavskih dijalekata, koje je zacrtao Belić, i na ostale istarske dijalekte. Zato su njegova istraživanja obuhvatila i slovenske i štokavske i prijelazne govore, a u čakavskim su govorima produbila i naglasila njihove prije uočene karakteristike. Prikaz osnovnih karakteristika istarskih dijalekata poslužio mu je za skicu njihova grupiranja. To su samo neki od podataka što ih sadržava *Predgovor* knjige *Slavenski govori u Istri*.

Nakon *Predgovora* (koji u izvorniku nije posebno naslovljen), slijede *Uvodne napomene* (str. 7–18). Na prve četiri stranice autor daje kratak pregled dotadašnjih rasprava posvećenih istarskim govorima – od

Strohalova rada o riječkom govoru iz 1882/3. i Nemanićeva prikaza naglasnoga sustava sjevernih čakavskih govora, preko monografije D. Zgrablića *Čakavski dijalekat u Sv. Ivanu i Pavlu te Zminju u Istri*, do Belićevih istraživanja istarskih govora.

Mieczysław Małeki ne daje samo pregled dotad učinjenog u istraživanju istarskih govora, nego izriče i svoju kritiku dotadašnjih istraživanja. Tako npr. Nemanićev rad smatra nepouzdanim, a za Zgrablića, koji opisuje govor svojega sela i donosi veliki broj dragocjenih potvrda, misli da mu neka objašnjenja jezičnih pojava i bilježenje naglasaka nisu najbolji. Belićevo pak izvješće, iako vrlo sažeto i općenito, drži dragocjenim izvorom za buduća detaljnija dijalektološka istraživanja. Belić je istražio većinu istarskih čakavskih govora te štokavske govore triju naselja – Grdosela, Kanfanara i Premanture, zaključivši da je kad su u pitanju čakavski dijalekti srednje Istre “vrlo teško govoriti o dialektima koji se geografski nastavljaju kao što obično biva; već imamo dialekatskih tipova koji se javljaju na različitim mestima srednje Istre”. Małeki u svojim istraživanjima, po vlastitim riječima, polazi od Belića.

Osim važnosti dotadašnjih spoznaja o istraženim istarskim govorima, drži da je za razumijevanje dijalektnoga stanja u Istri važno i poznavanje povijesti naseljavanja Istre, odnosno radova koji se bave istarskom poviješću, jer je “tek povezivanje povijesnoga i lingvističkoga znanja omogućilo detaljniji prikaz bogate slike scobe Slavena na tom poluotoku”. Dragocjene povijesne podatke sadržavaju radovi Kandlera, De Franceschija, Benussija, Schiavuzzija, Vassilicha, Franca i Milka Kosa, Grubera i drugih.

Veći dio *Uvodnih napomena* Małeki posvećuje opisu vlastita istraživanja kojim je obuhvatio govore većine istarskih naselja. U prvoj fazi terenskog istraživanja upoznaje najvažnije osobitosti govora slušajući spontane razgovore informanata, a rijetko i sam u njima sudjeluje. Ovisno o okolnosti-

ma, materijal bilježi odmah ili naknadno pokušava rekonstruirati cijeli gramatički sustav onih s kojima je razgovor vođen. U drugoj fazi postavljanjem pitanja informantu ili većem broju njih istražuje gramatičke osobine govora, od najtipičnijih do neškolanom uhu neprepoznatljivih.

Pišući *Misli o prikupljanju dijalekatskog materiala*, Belić je naveo važnost slobode kretanja na istraživanom području. Mačeki sa žaljenjem spominje da nije imao potpunu slobodu kretanja i da je za istraživanja nailazio na mnoge poteškoće, a sve je to utjecalo na količinu i ravnomjernost prikupljenoga materijala. Radeći u atmosferi nepovjerenja i straha koja je bila rezultat nesretnih ljudskih sudbina tijekom poratnih godina, često je nailazio na nerazumijevanje, a ponekad i na šikaniranje.

S osnovnim dijalektnim skupinama – čakavskom, štokavskom i slovenskom – te mješovitim i prijelaznim čakavsko-štokavskim i čakavsko-slovenskim dijalektima autor čitatelje upoznaje u drugom poglavlju knjige, naslovljenom kao *Osnovne dijalektalne skupine* (str. 19–38). Nakon kratkog prikaza problematike dotadašnjeg razgraničavanja čakavskih i štokavskih dijalekata i kritičkog osvrtu na njih, Mačeki nabroja 16 najvažnijih osobitosti koje, jer se pojavljuju u gotovo svim čakavskim govorima, a većini štokavskih nisu poznate, smatra karakterističnima za cijelo čakavsko narječje, osobitosti po kojima se ono razlikuje od štokavštine. Najveći dio toga poglavlja posvećen je prikazu naglasnih osobina, fonetici, morfologiji, sintaksi te leksičkim osobitostima istarskih dijalekata.

Treće poglavlje knjige *Slavenski govori u Istri* posvećeno je čakavskoj skupini istarskih dijalekata. Na tridesetak stranica autor opisuje područje prostiranja te dijalektne skupine, navodi 18 jezičnih obilježja zajedničkih svim istarskim čakavskim govorima te zaključuje da “oni ne tvore posebnu čakavsku skupinu koja bi se suprotstavljala cijelom čakavskom narječju”. Skupinu istarskih čakavskih govora dijeli na četiri dija-

lekta: 1) liburnijski govor, 2) centralne govore: žminjsko-pazinski tip, latinski i boljunski, 3) čepički govor, te 4) ćićki govor: munski tip i skadarski govor. Svakom od navedenih dijalekata posvećuje posebnu pozornost opisujući područje njihova prostiranja te lokalne čakavske osobitosti. Treće poglavlje završava konstatacijom: “Iz pregleda čakavskih govora Istre proizlazi da oni predstavljaju prilično različitu dijalektalnu masu, ali, uzimajući u obzir genetski razvoj, možemo ih podijeliti na dvije glavne skupine: 1) primarne govore Istre, 2) došljačke govore”.

Naslov četvrtoga poglavlja knjige posvećene istarskim govorima jest *Slovenska skupina* (str. 66–71). Nakon opisa područja koje ti govori zauzimaju, odnosno nakon određivanja slovensko-hrvatske granice, autor napominje da opisuje samo one slovenske govore koji su u potpunosti na istarskom području. Među njima razlikuje južni ili pomjanski (nazvan po selu Pomjan) i sjeverni ili dekanski (nazvan po selu Dekani) dijalektni tip, koji se međusobno razlikuju u 15 osobitosti. Zaključuje da je dekanski tip slovenskiji od pomjanskog.

O čakavsko-slovenskoj skupini riječ je u istoimenom, petom poglavlju knjige (str. 72–80). Kao i u prethodnim poglavljima, Mačeki i tu polazi od opisa područja koje zauzimaju govori navedene skupine. Potom dijeli čakavsko-slovensku skupinu na dva tipa: buzetski, koji obuhvaća bližu i dalju okolicu Buzeta, i ćićko-buzetski, koji obuhvaća južni dio Ćićarije. Slijedi nabrojanje i oprimjerivanje 37 najvažnijih fonetsko-fonoloških, morfoloških i leksičkih osobitosti prijelazne, čakavsko-slovenske skupine.

Štokavska skupina naslov je šestoga poglavlja. Strukturirajući poglavlje na način identičan prethodnima, na desetak stranica (str. 81–90) autor čitatelja upoznaje s područjem na kojem se govori štokavskim govorima vodnjanskoga, ćićkoga i perojskoga tipa te čakavsko-štokavskim govorima motovnskog, kaštelirskog i bujskog tipa, opisujući posebno svaki od njih.

U sedmom poglavlju (str. 91–98) riječ je o štokavsko-čakavskoj skupini. U njemu autor opisuje prostiranje i razvoj lokalnih osobina motovunskoga, kaštelirskoga i bujskoga govora.

U osmom poglavlju (str. 99–113) dana je povijest naseljavanja Istre. Slavenstvo je stanovništvo naseljavalo Istru u različitim razdobljima. Na osnovi jezičnih podataka može se odrediti da najstarije slavensko stanovništvo čine čakavski govornici naselja u Liburniji te naselja u najbližjoj okolici gradića Boljuna, Labina, Pazina i Zminja, potom čakavsko-slovenski živalj u okolici Buzeta i u južnom dijelu Čićarije te slovenski živalj sjeverno od rijeke Rokave. Prve vijesti o Slavenima u Istri datiraju iz početka 7. stoljeća (pismo pape Grgura nadbiskupu Salone Maksimusu iz 600. godine). U 9. stoljeću povećava se broj slavenskih kolonija u Istri, sve su češći slavenski ojkonomi (*Lonke, Cernogradus, Bellogradus, Gologorica, Lupoglau*). Romansko se stanovništvo povlači unutar gradskih zidina, ali ih i tu zahvaća postupna slavenizacija. U 14. st. u okolicu jezera Čepić doseljavaju se Rumunji. U to vrijeme u Istru navire i slovenski i hrvatski živalj. U idućim stoljećima dolazi do planske i sustavne kolonizacije, velike seobe hrvatskih plemena koja pod vodstvom svojih “župana” napuštaju Dalmaciju, Bosnu, Hercegovinu i Crnu Goru tražeći sigurno utočište pred najezdom i pritiscima turske vojske. U 15. te naročito u 16. i prvjoj polovini 17. st. dolazi do masovne imigracije Morlaka koji zauzimaju nenaseljena područja mletačke Istre.

Mieczysław Małecki svoju knjigu *Przeгляд slowiańskich gwar Istrii* završava poglavljem naslovljenim kao *Dodatak (Dodatek)*. Tu donosi dvije tablice: prva je skraćeni prikaz podjele istarskih govora, a druga sadržava gramatičke i leksičke osobitosti istraživanih govora. Tu je i kratko objašnjenje nekoliko dijakritičkih znakova kojima se (osim općeprihvaćenih u slavistici) autor koristi u opisu. Slijedi *Popis mjesta te Objašnjenje karata*. Knjiga završava sa šest karata (smanjenih na veličinu knjige) koje prikazuju

rasprostranjenost određenih jezičnih osobitosti. Sve do *Dodatka* prijevod slijedi original. U izvorniku *Dodatek* sadržava neke dijelove kojih u prijevodu nema (*Terminologia gramatyczna i jej skróty, Wykaz cech gramatycznych i słownikowych*), a *Wykaz miejscowości* posljednji je dio *Dodatka*, za razliku od prijevoda gdje *Popis mjesta* prethodi objašnjenju karata.

Pozorni će čitatelj zapaziti i gdjekoju pogrešku koja se potkrala pri prijevodu, npr. na str. 11. u prijevodu stoji: “Iz kratkog pregleda dosadašnjih radova o govorima Istre vidi se da smo zahvaljujući istraživanjima Strohala, Zgrablića, a prije svega Belića, imali dosta jasan pregled štokavskih govora...”. U izvorniku potonja sintagma glasi “gwar czakawskich”.

Nastala prije sedamdesetak godina, knjiga Poljaka Mieczysława Małeckog *Przeгляд slowiańskich gwar Istrii* nezaobilazna je literatura pri svakom bavljenju istarskim dijalektnim stanjem. Uspoređujući rezultate svojih istraživanja s onim značajkama koje za istarske govore donosi Małecki, korigirajući ih i dopunjujući, svoju su ocjenu knjige dali oni koji su se njome dosad služili. Prevedena na hrvatski jezik, ona postaje dostupnija širem čitateljstvu. Knjiga je poticaj i poziv na istraživanje još nedovoljno istraženih istarskih govora (jugozapadna i sjeverozapadna Istra). Ona je predložak za praćenje mijena nastalih u proteklih sedam desetljeća na istarskom poluostrvu.

Spomenimo na kraju da je na nedavno održanom Trećem hrvatskom slavističkom kongresu u Zadru (15–19. listopada 2002) predstavljena još jedna monografija koja obrađuje istarske govore – *Istarski dijalekti* Josipa Ribarića. Osim što se i njezin autor bavi istom problematikom kao i Małecki, ovim dvjema knjigama zajedničko je i to što prikazuju istarske govore kakvi su oni bili početkom 20. stoljeća. Naime, Ribarićeva je knjiga njegova disertacija iz 1917.

Andela Frančić